

Antonio Valverde ‘Ayalderen’ Jaiotzaren mendeurrenean. (1915-2015)

Imanol Irigoien Aranberri

Aurtengo urtarrilaren hamazazpian —San Anton egunean— ospatzen genuen Antonio Valverde ‘Ayalderen’ jaiotzaren mendeurrena. Urte berezia, beraz, aurtengoa, haren ibilbide pertsonal, artistiko zein literarioa berriz aztertu eta ikertzeko, baita guztiz aproposa eta egokia ere haren artelanaz gozatzeko.

Aurrera segi baino lehen, orrialde hauek zirriborrotzen nenbilela, bat-batean iritsi zaigu ezus-teko albiste tamalgarria, bihotza erdibitu diguna: otsailaren 14an, izan ere —bere jaiotzako egun berean, halabeharrez—, Rosa hil zaigu, Antonio-ren alaba, sei seme-alaben artean azken-aurrena adinean, eta margolaria aita bezala. Eta lerro hauek aitari eskaintzen dizkiodan honetan, honako hitz hauek ekarriko ditut hona, alabak aita noraino miresten zuen egiaztatzen eta laburbiltzen dutenak: “...*toda mi obra es un homenaje a mi padre*” (“... *nire obra guztia aitari egindako gorazarrea da*”; DV, 2015.02.16a).

Urte berezia dela genioen aurtengoa, aitaren mendeurrena ospatzen dugulako: bada, are bereziagoa gertatuko zaigu alabaren heriotzarekin. Har beza atsedean Rosak, eta goian bego, bere gurasoen ondoan: Antonio eta Maria Dolores¹.

1. ‘Ayalderen’ mendeurrena dela-eta, ezin ahaztu, aldi berean, Errenterian bertan jaiotako beste gizon ospetsu baten mendeurrenez ere, urte berean jaio baitzen izen handiko beste herritar bat ere, Antonioren adiskide mina izan zena: Koldo Mitxelena filologo, euskaltzain oso eta idazle entzutetsua —1915-1987—, zeinaren jaiotzaren mendeurrena abuztuaren 20an ospatuko dugun. Mendeurren oparoa aurtengoa!, horienarekin batera ezin baitugu aipatu gabe utzi Simon Arrieta margolari bergararrarena ere, hura jaio zela mendea bete berri baita,

“Mari Joxe”, 1951. Olioa, kartoian. 46,5x37,5 zm. Valverde Lamsfus sendia.

Aipatu beharrekoak ezinbestean aipatu ondoren eta gaiaren ildoari berriro helduz, guztiz pozgarria da niretzat, baita ohore handia ere, hain begiko eta kuttun dudan gizonaz —Antonio Valverde margolari eta idazleaz— *Oarso* urteka-

otsailaren 9an. Eta orain, bitxikeria bat: bi margolari adinkideok —errenteriarrek eta bergararrak—, urte berean —1942an—, lortu zuten *ex aequo* sari nagusia Gipuzkoako Aldundiak antolaturiko Donostiako Artista Berrien XII. Erakusketan, gure protagonistak jada lortua zuena zazpi urte lehenago, 1935eko sariketan.

rian aritzea... noiz eta bere mendeurrenean, gainera! Lagun ditudan haren seme-alabek aukera paregabea eskaini didate, eta nik bihotz-bihotzez eskertzen diet eskaintza.

Eta orain, barruan dudana pena aitortuko dut hemen: Antonio Valverderekin tratatu pertsonalik ez izanaren pena eta samina. Izan ere, ni Oiartzunera bizitzera etorri nintzenerako, 1974an, baziren lau urte jada hura hila zela, 1970ean... bizitzako sasoi onenean hila ere, zoritxarrez (Simon Arrieta adin-kidea bezala, esan dezagun bidenabar, Antonio baino urtebete lehenago hil baitzen hura, 1969an). Pinturan hasi berria nintzenez, zenbat eskertuko ez ote nituzkeen maisuaren lezioak, zenbat ez kulturari buruzkoak eta, oro har, bizitzaren inguruko irakaspenak! Haren margolanak eta liburuak eskura izan eta behin eta berriz irakurri eta kontsultatu arren, zenbat nabaritu dudana, azken hamarkada hauetan, gizon eta artistaren falta gure herrian!

Aita aurpegiz baizik ezagutzen ez banuen ere, bere seme-alabak, aldiz —zaharrenak bederen—, txiki-txikitatik ezagutzeko aukera izan nuen: Xanistebanak zirela-eta —eta oiartzuarra izanik gure aita—, denboralditxo bat pasatzera etortzen ginen urtero anaia-arrebok Oiartzunera (*Exkerrenera*), eta egonaldi horietan jakin genuen 'valverdetar' neska-mutilen berri, haiek ere, gu bezala, udatiar gisa etorriak ('*beraniantik*' deitzen gintuzten bertakoek...). Aurrerago, berriz, kezka sozialek bultzatuta, Lolarekin tratatzeko aukera izan nuen lehenik eta behin, hainbat ekimen bitarteko... non eta nire jaioterrian bertan, Altzan...!

Jarraian, adiskide min dudana Anttonekin jarri nintzen harremanetan, elkarrekin igaro baikenituen bost urte unibertsitate-ikasketak eginez, Donostian (aurten urrezko ezteiak, alajaina, Antton... ziztu bizian heldu izan zaizkigunak, ia konturatu ere gabe!).

Bitxikeria gisa konta dezaket Anttonekin gurekin egin zituela —kurtsoko kideekin, alegia— lehen urratsak kantagintzan, 1965ean, Euskal Herriko plazetan aritu baino lehen. Eta hemen, anekdota. Karrera bukaerako bidaia egitera gindoazen, Europan zehar... eta hara non, autobusez abiatzera gindoazela, azaldu zen tipo bat hantxe, harri eta zur utzi gintuena, bere maletarekin ez ezik, gitarratxo bat ere bai baitzuen lagun, Iparragirre berpiztua baitzuen; nor izango... eta Antton, gurekin bidaiatzera

zihoan koblari ezezaguna...!, bai autobusean, eta bai autobusetik kanpora ere, makina bat kontzertu eder eskaini ziguna. Artean ezer gutxi baikenekien bere musikarako dohainez... eta hara, bada, nola lortu zuen Anttonekin, handik aurrera —ikaskideon 'oniritziarekin', jakina— aurrera egitea, Euskal Herriko plaza-areto eta hedabideetan ezagun egin arte, baita arrakasta handiko abeslari bihurtu ere... kultuzko kantari bilakatzeraino!

Maria Joserekin izan ditudan harremanak, berriz, bere aitaren inguruko erakusketa, margo, idazki zein liburu kontuekin lotuta izan ohi da gehienbat, senideen bitartekari gisa ari izan ohi denez.

Eta bi senide margolarien txanda orain: Rosa eta Javierrena. Hil berri zaigun Rosarekin (1953-2015) harreman handirik ez izan arren, 1980ko hamarkadan izan nuen bera ezagutzeko suertea, Xanistebanetako kartel lehiaketa batean, Ramon Zuriarrain margolaria eta Anton Mendizabal eskulturgilea ere, besteak beste, gure artean genituela epaimahaikide gisa. Lehiaketa haiek herriko talde gazte batek (Xabier Mendarte eta Pello Mitxelena izenak soilik datozkit burura orain) antolatzen zuen, eta talde honek, hain zuzen ere, $1^{\circ} 49' 10'' - 43^{\circ} 17' 50''$ izenburuko aldizkaria (zenbaki horiek, berriz, herriko koordinatu geografikoei dagozkie) argitaratzen zuen. Bada, bai Rosarekin eta bai bere anaia Javierrekin ere parte hartu izan nuen, beste oiartzuar batzuekin batera, herriko talde berak jaietarako eratu ohi zituen hainbat *Expoiartzun* erakusketatan ere (1984-87). Ikusiak genituen ordurako Rosaren ilustrazio lan ederrak, hain pertsonalak, Amaia Lasaren *Nere paradisuetan* poema liburuan (Ediciones Vascas, 1979), bai azalekoa (koloreetan) nahiz barnekoa (zuri-beltzean). Bere pintura ezagutzeko eta estimatzeko parada, berriz, Donostiako San Telmo Museoan izan genuen, lehenengoz (1978); etorriko ziren gero gainerako erakusketak, banakakoak zein taldekakoak, han eta hemen: Bergaran, Bartzelonako Joan Miró Fundazioan, Donostian, Bilbon, Hondarribian, Madrilan, Florentzian, Irunen, Izuran, Senperen, Iruñean... Horien artean, bat bakarrik aipatzearen —ez garrantzizkoena, ziur aski—, era berezian datokit gogora Donostiako Alga Galerian egin zuen hura, 2008an, xumea bezain erakargarria: hango margo, collage zein kaxa-kutxetako iruditxo haiek (etxeko trastelektatik aterak edo nonahi jasoak: nahaspila hutsa zirenak antzezle ñimiñoak

bihurturik, zeinek eszenatoki xarmangarri-sorginduak osatzen baitzituzten) ume-eta-emakume zena-
ren —Rosaren— hurbileko begirada islatzen zuten,
baita barru-barruko sentimenak eskaintzen ere:
Rosaren beraren mundua, alegia, bere-berea, askea,
ironikoa, onirikoa, umoreduna, fantasia eta magia
beterikoa, gazi-goza; imajina haiei zetazko kolore
meheak zerizkien: urdin, berde, arrosa... Rosaren
arrosa. Eta irudimen harrigarriko ume-eta-emakume
hark eraiki zuen bere paradisu partikularrean amai-
rik gabe bizi dira, alegiazko maitagarri-iratxoekin
batera, berak sortutako hainbat eta hainbat bizidun
bitxi, sortzailearen xalotasuna eta umorea dutenak...
baita sortzailearen mindura-atsekabeak ere sufritzen
dituztenak, aldi berean².

Eta zer esan Javier (1956) seme gazteenaz?
Lehenik, Pagoarte Kultur Elkarteko sortzaile eta
kide izan naizen aldetik, eskertu bihotzez elkar-
teak ekoiztu zuen *Oiartzungo Kantu Zaharrak* disko
konpaktuaren azal-irudia (1998), non bere ohiko
paisaia nahastezina —egunero-egunero etxeko lei-
hotik ikus zezakeena— agertzen den, ohiko ukitu
surrealistarik falta gabe... eta Aiako Harria atzeal-
dean dela, nola ez! Antton anaiak ere —beste
abeslari oiartzuar ospetsuekin batera— hartzen
du parte kantari gisa disko horretan, koordinatze
lanetan murgiltzeaz gain. Margolaritzari dagokio-
nez, saiatu izan naiz Javierren ahalik eta erakusketak
gehienak ikusten: 16 Galerian egindako biak (2002
eta 2006), Zarauzko Sanz Eneakoa (2009-XII/2010-
I), eta azkena, KMK Ganbara Aretokoa (2011).
Oroipen bereziko niretzat azken hau, erakus-
ketara egindako azken bisitan izan nuen konpa-
niagatik batez ere, nire adiskide mina den Adolfo
Leibar —‘valverdetarrena’ ere badena— izan bai-
nuen lagun; hura ikusi eta gozatu ondoren, Marc
Chagall-ena ikustera joan ginen, biok zuzenean...
Gerora, zenbat aldiz ez ote genuen gure artean
gogoratuko bi erakusketetan ikusi eta ikasitakoa!
Baina natorren harira: Javierren pinturari buruz
zer...? Luze-zabal ari gintezke... laburbildu beharra
daukagu, ordea: bera inguratzen duen —eta egu-
nero-egunero arnasten eta bizi duen— paisaiaren
kontenplazioak barru-barrura darama, bihotz-
doko sentimendu sakonenei argi egin nahian-edo.

2. Egotzi izan zaio Rosari nola-halako arreta teknikoaren falta
hainbat lanetan; nago ez ote zen nahita egina izango bere
askatasun erabatekoa babesteko eta bere errebeldia gaine-
rakoei adierazteko...

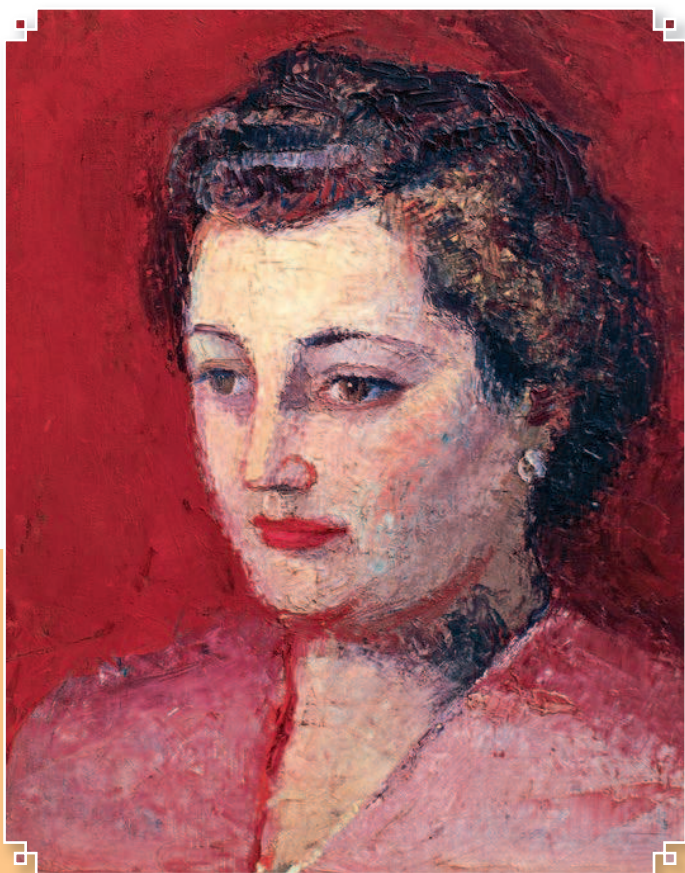
Javierren paisaia isila da, amestua, soila... haren
pintura guztia bezalaxe, oro har; bere begirada
goranzkoa da, garbia da, gardena, aratza; meta-
fisikoa hainbatetan; koherentea. Ez zaio ironiarik
falta ere, ingurumenaren degradazioak sortarazten
dion ezinegonaren erantzun gisa, nik uste. Dena
den, bere pintura hobeto ezagutzeko, eta, bidena-
bar, bere margolanen irudiak dastatu ahal izateko,
argitaratu diren erakusketak-katalogoen irakurketa
biziki gomendatzen diot irakurleari: 16 Galeriarena
(2002koa); Sanz Enearena (2009/2010); eta dene-
tan katalogorik beteena den KMK Ganbara Are-
toarena (*Javier Valverde 1981-2011*), eta katalogo
honetatik, bereziki, Edorta Kortadi kritikari-irakas-
leak idatzitako testu bikaina (*Javier Valverderen
errealismo magiko eta amestua*), Valverde gazteari
buruz ezagutzen dudana —oraingoz— testurik
osoena, erabatekoa: espero dezagun aurrerantzean
ere lan dezenterik ematea kritikariei...

Eta bi anaia-arrebon pinturari dagokionez,
guztiz aplikatu geniezaioke Goetheren esaldi hura,
*“Artea sentimenduari eta pentsamenduari forma
ematea da”*, horixe bera antzeman baitakieke bai
bataren obrari bai bestearenari... bakoitzaren
pentsamendu-sentimenduak beren lanetan hezur-
mamtzen direla. Horregatik beragatik baitira bata-
ren nola bestearen artelanak hain propioak, hain
berek eta hain bereziak... beste margolari guztien
lanekin konparatuta, hain desberdinak eta nahastezi-
nak. Eta azken ohartxo bat, deigarria ere gerta daki-
gukeena: bata zein besteak bat egin ohi dute gaur
egungo artistengan hain ohikoa ez den teknikarekin
—grabatuarekin—, biak burutu baitituzte hainbat
obra teknika tradizional honen bidez. Ez alferrik,
etxean bertan baitzuten maisurik onena: Antonio
bera, beren aita; baita beren artelanak gauzatzeko
tresnarik baliagarriena ere: aitaren torkulua.

Aurpegiz ezagutzen dut, baina, beste anaia-
arrebekin ez bezala, harremanik ez dut izan Car-
losekin —senideetan hirugarrena—. Elixabete
Garmendia kazetariaren bitartez jakin dut —*Berria*,
2015.01.28a— lankide izan zirela biok *Zeruko Argia*
astekarian, 1978. urtean-edo (maketatzailea zen
orduan Carlos), eta haren bidez jakin dut, orobat,
nola eraman zituen Carlosek Ayalde etxea ezagutzera
bai Elixabete bera eta bai beste bi kide ere, Joseba
Sarrionandia hauen artean; hona hemen, berriz, nola
amaitzen duen kazetariak artikulua: *“Iluntze hartan
ibar isilak Ayalde sortzailea zuen hizpide.*

Berdin esan dezaket haien amaz, ez bainuen aurpegiz baizik ezagutu Maria Dolores, zoritxarrez. Hala ere, hara zeinen hitz goxoz oroitzen eta goraipatzen duen Manuel Lekuonak (1894-1987) —artean euskaltzain buru zenak— Antonio-ren emaztea, *Ibar ixillean* liburuaren hitzaurrean —6. orrialdean—, senarraren euskalduntze lanean izandako esku hartzeagatik: “*Emaztea izan bait du Ayalde’k bere bigarren —lenengo?— Irakasle, euskal-ikasbidean, euskal-katiximan.*”

Baten batek, honezkero, galdetuko zion bere buruari ea nola, ‘*Ayalderen*’ inguruko idazlan batean, hain tarte zabala eskaintzen diodan haren seme-alabei buruzko argibideak emateari. Erantzungo diot esanez, seme-alabez ari garen bakoitzean, haien gurasoez ere ari garela zuzen-zuzenean; ‘*Ayalderen*’ familiaz mintzo garenean, ‘*Ayaldez*’ ere mintzo garela, alegia, inongo zalantzarik gabe... Eta aita harro izango dela —nola ez!—, bere kimuen ibilbideaz...

María Dolores, 1942. Olio, tablexean. 33x40,5 zm. Valverde Lamsfus sendia.

Ez da lehenengo aldia Antonio Valverderen pinturaren inguruan idazten dudana, hainbat aldi-tan idatzi izan baitut hari buruz *Oiartzun* urtekar-ian, 1986 urtetik aurrera. Idazki horiez gain, era berezian gogoratzen dut idaztea egokitu zitzai-dan beste testu bat: 2007ko Xanistebanetan, Oiartzungo Udal Areto Nagusian, egindako pintura erakusketa katalogorako idatzitako testua, *Antonio Valverde Ayalde, bere ‘Ibar ixillean’* izenburupean.

Eta hari buruz hainbat bider idatzi izanak gauzak errepikatzen banarama ere —nahitaez—, errepikatze hori, hala ere, gauza ona dela uste dut: atzera egitera behartzen gaituen seinale, artista-ren arrastoen bila. Dena den, orain arte ‘*Ayalde- ren*’ margolaritzaren inguruan aritu izan naizenez gehienbat, oraingo honetan haren idazlanei lehen- tasuna ematea pentsatu dut.

Idazlanak

Horretarako, ‘*Ayaldek*’ idatzitako bi liburuak irakurtzeari ekin diot, gozamen handiz. Lehenik eta behin, baina, kronologikoki bigarren idatzi zuenaz mintzatuko naiz —*Ibar ixillean* du izenburu (Euska- llerriaren Adiskideen Elkartearen eta Aurrezki Kutxa Munizipalaren S. G. de E. y P.; 1970), eta euskaraz idatzi zuen—. Ondoren, *Con fondo de txistu* izango dut hizpide, gaztelaniaz idatzitakoa (Añamendi Argitaletxea; 1965). Albo-oharrak hartuz eta tes- tua azpimarratuz joan naiz, bi liburuak astiro-astiro leitzen nituen bitartean; ohar horiek lagungarri, saiatuko naiz labur-labur bi liburuek iradoki dida- tena agertzen. Bai liburu batetik bai bestetik, bani- tuen hainbat atalburu lehendik irakurriak; orain, berriz, osorik irakurri ditut, hasi eta buka.

Idazkerari buruz, hauxe dio M. Lekuonak arestian aipatu hitzaurrean (7. o.): “*Estilo berria; bañan, ala berean, argia. Berria azalez, estilo labu- rra, ritmo ondo-neurtu batean. Bañan estilo argia benetan. Estilista fiña degu Ayalde.*” Guztiz bat nator maisu eta lagun izan nuen apaiz oiartzuarra- rekin. Berdin esan dezakegu, nire ustez, gaztela- niazko —bere ama hizkuntza zenaren— idazkeraz ere: niri, inor aipatzearen, Azorin-en (1873-1967) estiloa oroitarazten dit. Alakantarra prosa berri eta pertsonal baten sortzailea da, edo halakotzat jotzen da, guzen ñabardura ia hautemanezinenak ere zehatz-mehatz atzematen saiatzen zena, oratoria

periodo zein perpaus hanpatuetatik ihes. *“Primores de lo vulgar”* (*“Arruntasunaren lilura”* gisa-edo itzul genezake) deitu izan zion Ortega y Gasset-ek Azorin-en idazkerari. *“El escritor del punto y la coma”* ere izendatu zuten, gorazarreko zentzuan... baita gutxiespenekoan ere hainbat gaitzeslek. So-egile argi eta zehatza, oharmen handikoa; iraganaren birsortzaile zintzoa; bere garaiko behatzaile arduratsua eta egunerokotasunaren lekuko fina. Eta bertako zein kanpoko kolore-usain-zapore mehenen eta soinuak leunen dastatzaile sentibera. Bada, esan bezala, nik ere *azorindar* estiloaren antzeko balioak antzematen dizkiot *‘Ayaldere’* idazkerari... *“A mí me gusta escribir sencillo y claro. Me esfuerzo en que el lector me entienda.”*, halaxe zioen gure idazleak Oteizari erdarazko liburuan (149. o.), azaldu dudana iritzia berretsiz.

Eta *“esatekoari buruz, edo gaiari buruz”*, hona hemen zer dioskun Lekuona zaharrak (7. o.): *“Idazten badu, zerbait esangarri esateko izango da. Euskeraren gaurko egoera ez bada, gure paisajea izango da; paisajea ez bada, artea; artea ez bada, beste zerbait, bañan beti ere «zerbait», eta «zerbait gure».”* Eta *«beste zerbait»... «zerbait gure»* horretan lehen mailako lekua hartzen dute pertsonaiek, bai euskarazko liburuan nola gaztelarazkoan. Euskaldunak eta atzerritarrak: Lizardi, Mitxelena, Oteiza, Aita Donostia, Pio eta Ricardo Baroja anaiak, Xenpelar herritarra, Pello Errota, Juan Kruz Zapiain, Basarri, Regoyos, Guridi, Orixe (bi liburuetan azken hirurok), Picasso... Maitasun eta begikotasun handiz mintzo da guztiez (ezagutu zituenetik batik bat, hurbiltasunagatik); Gipuzkoako pertsonaia historikoen harako galeria hura margoz hezurmamitu zuenaren antzera, erretratatu ditu lumaz pertsonaiok, leuntasunez eta zentzu handiz.

«Danetik» izenburuko atal nagusian, ‘denetik’ dator, jakina, hitzak berak dioten bezala. Eta nire ohar guztiak hona ekartzerik ezinezkoa zaidanez, ale batzuk baino ez ditut agertuko. Hasiera-hasieratik (idazlearen *«aintzin-solas»* ataletik, 12-13. o.) atentzioa eman didana garai hartako *«h-aren»* auziaren inguruko jarrera izan da: zein jarrera aurrerakoa euskaldun berriarena, buruargitasunez bete...!, batez ere, beste askok, intelektualak barne, izan zutenarekin alderatzen badugu. Alde ederra... *“Euskel-Idazkaritza-ren oarrak artu nituen ezkerotik H onhartu nuen, eta H sartzen dut nere idazti geienetan. Bañan... gaizki sartzen dut*

letra hori, horaindik legeak ez ditut ongi ikasi. Eta geiago ere esango dizuet: egoki-egoki H erabiltzen duen idazlerik ez dut horaindik ezagutzen. Huskeri horrengatik, gañera, euskaltzaleen artean gerra zibil ero bat sortzeko arriskuan gaude.” *«Gerra zibil ero bat»*, benetan hitz gogorak, bortitzak hauexek. Horrengatik dio, haserre, lehentxeago: *“Alperrikako eztabaida honek, H-arenak, nazkatuta nauka.”* (12-13. o.). Duela mende erdiko kontuak hauexek, ez pentsa hain aspaldikoak ere...!

Mirestekoa, halaber, euskarari adierazten dion maitasuna: *“Bañan orain, eta oraindik, bizi geranok alegiñak egin bear ditugu gure izkuntza eriotzaren atzaparretatik salbatzeko.”* (60. o.), adibide bakarra azaltzearren. Eta mingarria euskararen galtzeak sortarazten dion nahigabea:

“...euskeraren osasunaz kexkatu nintzen pixkat. Auxe baita edozein euskeltzale zintzoaren betebearra. Nola dago euskera Huizin? Itz gutxitan esango dizuet. Zar eta gazteak, euskaldunak. Aurak, ordea, ez. (...) Pilota-lekuan euskeraz ari ziran mutil batzueri, elizatik ateratako apaiz gazte batek erderaz itzegin zien. Badakit garrantzi aundirik ez duela, bañan neri susmo txarra eman zidan”.

Arte plastikoari buruz ere —hain jantzia zen gaiaz— orrialde ederrak utzi zizkigun *‘Ayalde’*: *«Danetik»* atalburuaren barnean, *«Pablo Picasso»* (106-109. o.); *«Itzaldiak»* izenekoaren barnean, *«Realismoa, impresionismoa, Darío de Regoyos»* (157-175. o.), eta *«Euskel-eskolari buruz»* (176-191. o.): hitzaldi argigarriak hirurok, zinez... honako hauek ere argigarriak diren bezala: *«Figuras»* atalburuan, *‘Irún: Regoyos, Oteiza’* (148-152. o.), edota *‘Ricardo Baroja’* (153-156. o.)³.

3. Halaxe nioen 2007ko erakusketako katalogoan: *“Badut oroipen gehiago ere. Beste batean, Ayaldere hitzaldi batera eraman ninduen aitak. Diputazioko goi-liburute-gian izan zen, oker ez banago, Urkixo Mintegian, 1959. urtean, datuek diotenaren arabera: hogeira iritsi gabea nintzen artean, beraz. Gaia, euskaraz, Regoyos-i buruzkoa, gero, 1960an, EGAN aldizkariak argitaratu zuena —baita Zeruko Argiak ere, gehitzen dut orain, 1980-04-06an, 871 zbk. (32-34. o.)— Ni nintzen gaztetxo jakin-minarentzat, mintzaldi huraxe izan zen —inpresionismoaren eta pintura-mugimendu honek geroago gure pinturan izan zuen eraginaren ingurukoa— jaso nuen bene-benetako lehen pintura-ikastaroa”.*

M. Lekuonak esplizituki izendaturiko gaiez gain (euskara, paisaia, artea...), askozaz gai gehiago ere jorratu zituen 'Ayaldek', «beste zerbait»... «*zerbait gure*» zaku zabal horretan gorderik daudenak: lanbide eta ofizioak (artzaintza: «*Artzaingoa Oyartzun-en*», 17-21. o.; meatze lanak: «*Arditurri meatzetan*», 31-37. o.; nekazaritza... —“*Agrikulturaren malda-beera tristegarria!*”, arranguraz zioen 56. orrialdean—); ohitura zaharren galera (“...*oitura zarren galtzea...*”, 57. o.); erlijioa («*Meza berria*», 22-23. o.; «*Erljioa eta kanta berriak*», 110-113. o.; edota, erdaraz, «*Misa mayor en el pueblo*», 20-23. o.); jaiak eta festak; jolas- joko eta apustuak; gai sozialak («*Kanpotarrak*», 47-52. o.; «*Erri illak*», 53-57. o.); gerra kontuak («*Arrats gorri*», 65-73. o.; «*Arantzazu-erreketa*», 74-77. o.); bidaiak («*Irundik joan eta Irun-era etorri*», 78-83. o.); kultura herrikoa (Olentzero, txistulariak, organoa...); aipaturiko pertsonaiak... Pasadizo eta anekdota ugariz jositako testuak, gainera, ia denak. «Danetik» idatzi zuen idazle eta margolari errenteriarrek, zer gai ez zuen, bada, jorratu gabe utziko...? Eta gai hauek guztiez gainera, sormen lanari ere utzi zion bere lekua, nola hitz lauz hala olertiz: lau ipuin («*Ipuiak*», 127-153. o.) eta hamabi olerki («*Olerkiak*», 219-236. o.), irudimenez beteak. “*Olerki berri, bai mamiz, bai azalez. Bakoitza bere arian, egoki. (...) Pintore... bai akuarelaz: akuarela fin, garden, garbi ditu baita bere olerkiak ere.*”, dio M. Lekuonak «itz-aurrean» (7-8. o.).

Eta testuen edertasuna are eta ederrago egiten zaigu egileak berak eraturako ilustrazio xarmagarrien bitartez, zeinek, azalak ez ezik, liburuen orrialdeak ere apaintzen baitituzte, orrialde asko eta asko, atalez atal.

Gauza ugari bi liburuetan: «metafora eder... ausarta»; «ironia»; «umorea»; «ironia/umore fina»; «euskara» (behin eta bider...); «batua»; «poetikoa»; «lirikoa»; «fina»; «apaina»; «konparazio dotorea»; «zertzelada bitxi»; «harribitxia»; «gaurkotasun osoa... handia»; «sinbolismoa, margo-lumaz» («*Gaba*» olerkia, 222. o.); «Antton...» («*Utsa*» eta «*Hura*» olerkiak, 228/236. o.); «azorindarra»; «inpresionista»... Azpimarrak eta bestelako ikur/zeinu/zirimarrak, ezin konta ahalekoak...

Hitz batean, kaleidoskopikotzat jo ditzakegu haren idazlanak, etimologia-zentzu hertsienean («*kalós*», eder; «*éidos*», irudi; «*scopéo*», behatu,

ohartu): argialdi aipagarri baten eraginez sortu diren irudi-irudiak ederrak baitira 'Ayaldek' oparitu zizkigunak, bai hitzez bai margoz...

Bi liburuok, segidan, 'Ayaldere' erakusketen katalogoak berrikustera bultzatu naute, ezinbestean... 'Ayaldere' liburuen irakurraldiak, berriz, bere belaunaldiko hainbat idazle lagunentzako eraman naute, halako eran, non Artetxe, Pelay Orozco eta Oteizaren idazlanak, besteak beste, 'Ayaldere' testuinguru historikoa hobeto eza-gutzeko jakin-minaren pizgarri izan baitzaizkit. Eta horrek guztiak, jakina, hainbat margolari adinkideren inguruko monografiak berrirakurtzera bultzatu nau: Agustin Ansa, Simon Arrieta, Nikolas Lekuona, Ignacio Echandi, Mª Paz Jiménez, Luis Alvarez, Jesus Olasagasti, Juan Cabanas, Carlos Ribera, Narkis Balenziaga, Gaspar M. Iturrioz, M. Flores Kape-rotxipi... baita lehentxeagokoak ere: Ascensio Martiarena ('Ayaldere' maisua), Elias Salaberria, Julian Tellaetxe, B. Bienabe Artia, Dioniso Azkue 'Dunixi', Vicente Berrueta, Eugenio Arruti, Jacinto Olabe, Ricardo Baroja, Ignacio Zuloaga, Pablo Uranga...⁴

Honetara ezkerreko, bazterreko utzi behar izan ditut hainbat eta hainbat ohar... beste baterako utzi beharrekoak, ezinbestean. Hala biz.

Azken puntu gisa, hauxe aipatuko nuke: Antonio Valverde 'Ayaldere' jaiotzaren mendeurrena dela-eta, zer egin haren omenez? Proposatzen eta guztiz gomendatzen dizuedana neronek egindakoa da: hartu bere bi liburuak eta bata bestearen ondoren irakurri... horixe baita, nik uste, 'Ayalde' biziki estimatzen dugunok egin diezaiokegun omenaldirik onena; eta gozatu bere artelanez eskura ditugun erakusketa-katalogoen bidez (Aurrezki K. Munizipalarena —antologikoa—, 1974; Donostiako S. Telmo Museoarena —denetan osoena—, 2004; Galeria M. Mejutorena, 2005; Zarauzko Udalarena —*Obra grafikoa*—, 2006-2007; eta Oiartzungo Udalarena, 2007), edota internet bidez.

4. Liburuxka gehienak Aurrezki K. Munizipalaren ezinbesteko bilduman argitaratuak, zeinari, Antonio Valverde 'Ayaldere' eskainitako monografiak ematen zion hasiera, 1974an...

Ni ere neure omenalditxo eskaintzen saiatu naiz lerro hauen bidez, 'Ayalde' ospetsua gogoan, bere jaiotzaren mendeurrenean, ez lan akademiko dotore bat burutzeko asmoz, baizik eta haurtzarotik eta bihotz-bihotzetik bizi izanak gogora ekarri nahian... Hauxe, bada, nire ekarpen txoa 'Ayalderekin' mendeurrenean, atsegin handiz egin dudana⁵.

Oiartzunen 'Ayalderekin' harreman handia izan zutenetik, Adolfo Leibar izango da agian bizirik geratzen den bakarrenetakoa, bakarra ez bada: 92 urteko adiskide mina arrasatearra da sortzez, nahiz eta gero Errenterian ere bizi izan zen, orain Oiartzunen, 'Ayalde' bera bezala... Bada, egun batean harengana hurbildu eta zera galdetu nion, ea nola erretratatu zukeen artista laguna, bi pintzeladaz. Eta berak bere denbora hartu, eta hauxe erantzun zidan: «gizon polifazetikoa»; «fina»; «sentiberatasun handiko artista»; «hitzegile eta entzule aparta»; «eskuzabala»... eta hitz batez —eta oroz gain—, «gizon zintzoa» (erdarazko «*hombre de pro*» hitzak erabili zituen hori adierazteko).

Bukatzeko, 2007ko erakusketa-katalogoan erabilitako azken hitzak erabiliko ditut. Halaxe nioen orduan, eta halaxe diot orain ere:

"Lehendikan ere idatzita neuzkan mirespen hitzekin (Oiartzun 2004) amaituko dut: «Egunero-egunero dut Ayalde gogoan —Aialde gizon eta Ayalde artista—, Ergoiengo bideak soseguzko ibar ixillean daukadan estudioa naramanean. Han, lanlekuaren baitan, egunero-egunero argi-itzal sorginduen ofizioa lumaz eta pintzelez ofiziatuz, maisuaren argi-itzal meheak ditut gogoan..."

Aialdeko gaina dut lekuko, ibar isilaren bakardadean.»".

Antonio Valverde Lamsfus, 1953. Olio, mihisean. 73x60,5 zm. Valverde Lamsfus sendia.

5. Egia esan, margolaritzari ekin nioenetik, etengabeko gorazarrea izan da errenteriarrari egin izan diodana: nire etxeko paretetan zein estudiokoetan zintzilik daude haren zenbait margolan, nik neure eskuz eginak, baita erreproduktzio banaka batzuk eta hari buruzko egutegiak ere, neure eta neure etxekoekin bizi-goagarri ditudanak.